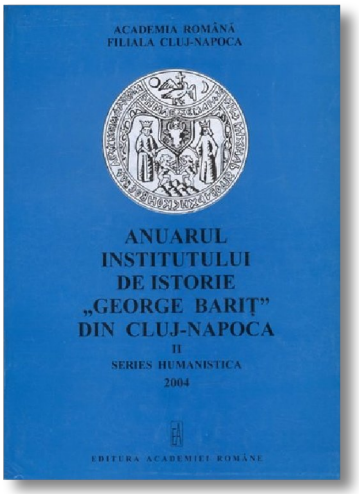

ISSN 1584-4404

Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca
Series *Humanistica*

humanistica.ro

Tranziții comunitare în ruralul montan

Andrei Negru, Silviu G. Totelecan

How to cite this article:
Negru, Andrei; Totelecan, Silviu G. (2004) *Tranziții comunitare în ruralul montan*, Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica, Vol. 2, pp. 111–129. DOI: 10.5281/zenodo.22965519

© 2004: The Publishing House of the Romanian Academy.
Humanistica Yearbook is published online since 2003.
Submit your article to Humanistica Yearbook: secretariat.dcsu@acad-cj.ro

TRANZIŢII COMUNITARE ÎN RURALUL MONTAN

Andrei Negru, Silviu G. Totelecan
Institutului de Istorie „George Barițˮ din Cluj-Napoca

Temă fondatoare şi permanentă a sociologiei din ţările sud-est europene, problematica ruralului[1], satul şi evoluţia sa socio-istorică, rămâne una de mare impact şi în prezenta etapă de dezvoltare a societăţii româneşti. Tranziţia post-comunistă, cu procesele pe care le implică şi antrenează, constituie un teren fertil de investigaţie pentru cercetătorii schimbării, interesaţi să descifreze mecanismele şi resorturile acesteia şi, de asemenea, să-i evidenţieze impactul social. S-a apreciat în numeroase rânduri că „dincolo de schimbările produse la nivel economic şi politic, cele mai profunde şi dureroase schimbări, în sensul costului social pe care-l implică, sunt cele care afectează condiţiile de viaţă, comportamentele şi mentalităţile populaţieiˮ[2].

Fenomenul schimbării sociale a reprezentat un subiect permanent de reflecţie pentru reprezentanţii ştiinţei despre societate, care au recunoscut în general că el este inserat profund în ţesătura realităţii sociale şi constituie un aspect primordial al acesteia[3]. Mai mult decât atât, în opinia unor autori, însăşi apariţia sociologiei ca domeniu de cercetare şi de cunoaştere poate fi pusă în legătură directă cu fenomenele de schimbare care au acompaniat revoluţia industrială. „Urmările trecerii de la societăţile agricole la cele industriale asupra normelor sociale au fost atât de însemnate, încât ele au dus la crearea unei noi discipline academice, sociologia, care încerca să descrie şi să înţeleagă aceste schimbări. În fond, toţi marii gânditori sociali de la sfârşitul secolului al XIX-lea – între care Tönnies, Maine, Weber, Emile Durkheim şi Georg Simmel – şi-au dedicat toată activitatea explicării naturii acestei tranziţii, iar sociologul americam Robert Nisbet a caracterizat întregul avânt al disciplinei sale drept un lung comentariu asupra termenilor Gemeinschaft şi Gesellschaftˮ[4].

---

[1] George Em. Marica, *Satul ca structură psihică şi socială. Curs de Sociologie rurală,* Cluj, 1948, p. 16–17.

[2] D. Abraham, *Atlasul sociologic al schimbării sociale din România*, „Sociologie românească”, serie nouă, 2000, nr. 1, p. 21.

[3] G. Rocher, *Introduction à la sociologie generale. 3. Le changemen social,* Editions HMH, Lteé, 1968, p. 6.

[4] Fr. Fukuyama, *Marea ruptură. Natura umană şi refacerea ordinii sociale*, Bucureşti, Edit. Humanitas, 2002, p. 18.

An. Inst. de Ist. „G. Barițˮ din Cluj-Napoca, Series Humanistica, tom. II, 2004, p. 111–129

Importanţa respectivului fenomen pentru apariţia sociologiei ca ştiinţă de sine stătătoare nu se regăseşte în aceeaşi proporţie în ceea ce priveşte înţelesul care i-a fost atribuit de-a lungul istoriei disciplinei. În etapa de constituire şi de dezvoltare a sociologiei, atunci când influenţa filosofiei sociale şi a filosofiei istoriei asupra ei a fost marcantă, schimbarea socială a fost înţeleasă în general ca evoluţie socială, ca trecere a societăţii umane de la faze inferioare spre unele superioare, trecere dominată de o lege, o voinţă sau un mecanism care guvernează ansamblul umanităţii[5], în raport cu care schimbările particulare, secvenţiale sau sectoriale sunt privite doar ca etape mai mult sau mai puţin importante ale evoluţiei istorice.

Referindu-se la teoriile „generale" asupra schimbării sociale în care se încorporează un asemenea punct de vedere, fie acestea evoluţioniste sau deterministe, care îşi propuneau, toate, să evidenţieze resortul ultim al respectivului fenomen, H. Mendras şi M. Forsé subliniază faptul că cercetarea cauzelor generale ale schimbării, ca de altfel şi a altor fenomene sociale de largă cuprindere, duce la impasuri sau la false evidenţe; orice raţionament asupra fenomenelor sociale în termeni de cauze se izbeşte de paradoxul logic al găinii şi al oului[6]. Nici teoria funcţionalistă (având şi ea pretenţii de generalitate), care se raportează la schimbare ca la un element perturbator al echilibrului sistemului social, nu este considerată de către cei doi autori în măsură să contribuie decisiv la analiza şi explicarea fenomenului.

După părerea lui B. Valade, toate teoriile asupra schimbării sociale, indiferent de nivelul lor de generalitate, fac apel, mai mult sau mai puţin explicit, la schema evoluţionistă a dezvoltării sociale, precum şi la o explicaţie de tip determinist. Căutarea unui factor determinant sau a unei cauze determinante a schimbării sociale a fost urmărită de majoritatea sociologilor care şi-au propus studierea acestora. „Din punct de vedere cauzal, în cadrul unui sistem social, distincţia dintre factorii structurali şi factorii culturali, dintre cauze interne şi cauze externe, este clasică. Pe de o parte se încearcă măsurarea rolului factorilor materiali sau aprecierea rolului ideilor şi valorilor în dinamica socială, pe de altă parte, se pun întrebări legate de caracterul endogen sau exogen al schimbării. În general, teoriile schimbării exprimă amplificarea unui asemenea factor sau accentuarea unui asemenea caracter" [7].

Această perspectivă generală asupra schimbării, centrată, oricare ar fi punctul ei de vedere (evoluţionist, determinist sau funcţionalist), pe surprinderea şi explicarea dezvoltării societăţii umane în ansamblul ei, a pierdut teren în perioada de maturitate a sociologiei, atunci când a fost acreditată tot mai mult ideea că fenomenul schimbării sociale, şi nu numai, nu poate fi „închis" într-o paradigmă generală. Căci o asemenea paradigmă ar fi posibilă numai sub forma unei *teorii generale a istoriei*[8].

---

[5] H. Mendras, M. Forsé, *Le changement social. Tendances et paradigmes*, Paris, Armand Colin, 1983, p. 9.

[6] *Ibidem,* p. 11.

[7] B. Valade, *Schimbarea socială,* în: *Tratat de sociologie*, R. Boudon (coord.), Bucureşti, Edit. Humanitas, 1997, p. 365–366.

[8] H. Mendras, M. Forsé, *op. cit*., p. 7.

Inexistenţa unei teorii sociologice generale pertinente asupra schimbării este evidenţiată, după părerea lui G. Rocher, şi de imposibilitatea elaborării unor predicţii în domeniul vieţii sociale. O teorie sociologică coerentă a schimbării ar permite, spune el, identificarea unor procese sociale ce urmează a se derula, anticiparea unor efecte ale acestora (verificarea predicţiilor), constituind singurul test de valabilitate al oricărei teorii asupra schimbării. Or, recunoscând că este dificil să faci predicţii fundamentate ştiinţific, sociologii recunosc, implicit, că nu există o teorie general-valabilă a schimbării[9].

Recunoaşterea imposibilităţii elaborării unei teorii sociologice generale asupra fenomenului schimbării sociale, ca şi a irelevanţei explicative a teoriilor cu asemenea pretenţii existente în peisajul sociologiei, a condus la abandonarea abordărilor de factură macro-sociologică – schimbarea societăţii în ansamblul ei, în favoarea unor abordări de tip micro-sociologic – schimbare în interiorul societăţii. O asemenea perspectivă asupra schimbării este centrată pe transformările petrecute într-o anumită societate/comunitate bine circumscrisă spaţio-temporal, fiind mai în măsură să permită şi să fundamenteze generalizări de nivelul teoriilor de rang mediu, care pot surprinde mai adecvat mecanismele schimbării sociale.

Diferenţa dintre perspectiva macro-sociologică, caracteristică mai ales fondatorilor sociologiei, dar nu numai, şi cea micro-sociologică, specifică perioadei de maturitate a ştiinţei despre societate, în care fenomenul schimbării este abordat concret, pe teren, în diferitele sale manifestări, este analizată de către G. Rocher în termenii unei necesare distincţii între noţiunile de *evoluţie socială* şi *schimbare socială*.

Evoluţia socială este identificată de el cu ansamblul transformărilor petrecute într-o societate de-a lungul unei perioade îndelungate de timp, care depăşeşte de obicei viaţa unei singure generaţii sau chiar pe cea a mai multor generaţii. Evoluţia socială se raportează deci la ceea ce s-ar putea numi tendinţele seculare ce nu pot fi observate la o scară temporală redusă, dar care ies cu pregnanţă în evidenţă dacă se adoptă o perspectivă de termen foarte lung. La acest nivel de analiză, micile schimbări, etape sau secvenţe ale evoluţiei societăţii umane se estompează şi nu este vizibil decât efectul cumulat al unui mare număr de schimbări, care descriu sensul sau mişcarea unei tendinţe (tendinţa este definită ca fiind un diagnostic teoretic, prin intermediul căruia îi este atribuit un sens unui ansamblu de evoluţii empirice, descrise prin indicatori relevanţi pentru un domeniu societal[10]).

Evoluţia socială nu este deci observabilă decât la mare altitudine, unde detaliile peisajului se reunesc într-o imagine sau o mişcare de ansamblu, în timp ce schimbarea socială constă mai degrabă în transformări observabile şi verificabile pe perioade mai scurte de timp. Un acelaşi observator poate, de-a lungul vieţii sale sau chiar a unei scurte perioade din viaţa sa, să urmărească dezvoltarea şi să cunoască rezultatul acesteia sau ceea ce se poate considera ca atare. În plus,

[9] G. Rocher, *op. cit*., p. 16.
[10] Vezi M. Forsé, *L'analyse structurelle du changement social,* Paris, P.U.F., 1991, p. 14–15.

schimbarea socială este localizată *geograficeşte* şi *sociologiceşte*: ea poate fi observată în general în interiorul unei arii geografice sau într-un cadru socio-cultural mai limitat decât evoluția[11].

Diferența dintre cele două perspective asupra schimbării sociale (macro-sociologică şi micro-sociologică), raportul întreg-parte care există, după părerea lui G. Rocher, între evoluție şi schimbare, este exprimat în termeni foarte sugestivi astfel: se poate spune că primii sociologi (evoluționiştii – n.n.) au „aruncat" asupra realității sociale nu privirea unui fotograf, care nu sesizează decât un moment pietrificat în afara timpului (o secvență a evoluției, care poate fi identificată cu schimbarea, o secvență spațio-temporală – n.n.), ci mai degrabă pe cea a unui cineast, care reconstituie pe pelicula sa mişcarea oamenilor şi cursul evenimentelor[12].

Dar, deşi a constituit o constantă a reflecției sociologice, fenomenul schimbării sociale devine obiect efectiv de cercetare ştiințifică începând cu cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea, datorită, în principal, influenței a trei factori:

1) „apariția" țărilor lumii a treia, a națiunilor tinere şi antrenarea lor într-un proces complex de transformări social-economice, politice şi culturale;
2) fenomenele de criză cu care se confruntă tot mai accentuat țările dezvoltate, impunând aportul cercetării sociologice pentru descifrarea şi analizarea surselor, mecanismelor şi evoluției acestora şi, mai cu seamă, rezolvarea lor;
3) influența operei sociologice a lui K. Marx, centrată pe ideea schimbării sociale.

Aceşti factori, „influențe intelectuale" şi „evenimente istorice", au provocat sociologilor contemporani un interes reînnoit şi crescut pentru studiul proceselor schimbării, a factorilor, agenților şi obstacolelor acestora[13].

Investigarea fenomenului schimbării presupune însă definirea lui cât mai exactă, circumscrierea sa în raport cu evoluția socială, dar şi cu evenimentul social, înțeles ca secvență, uneori determinantă, a schimbării. G. Rocher, un nume de referință al domeniului, identifică cinci trăsături esențiale ale acesteia, şi anume:

1) este cu necesitate un fenomen colectiv, adică trebuie să implice o colectivitate întreagă sau cel puțin un segment apreciabil al acesteia;
2) este o modificare de structură, adică presupune o modificare a organizării sociale a unei societăți şi/sau comunități ori a anumitor componente ale acesteia (Este esențial, într-adevăr, ca vorbind de schimbare socială, să se poată indica elementele structurale sau culturale ale organizării sociale care au cunoscut modificări şi să se poată descrie aceste modificări cu suficientă precizie)[14];

[11] G. Rocher, *op. cit*., p. 17.
[12] *Ibidem,* p. 7.
[13] *Ibidem,* p. 14.
[14] *Ibidem,* p. 21.

3) este identificabilă în timp – nu se poate aprecia şi măsura schimbarea socială decât prin raportare la un punct de referință din trecut. Pornind de la acest punct de referință, se poate spune că a avut lor o schimbare, ce s-a schimbat şi în ce măsură s-a realizat schimbarea[15];
4) face proba unei anumite permanențe, în sensul că transformările constatate trebuie să nu fie superficiale sau efemere;
5) afectează cursul istoriei unei societăți.

Pornind de la aceste caracteristici, schimbarea este definită ca fiind orice transformare observabilă în timp, care afectează nu doar provizoriu sau efemer structura sau funcționarea organizării sociale a unei colectivități date şi care modifică cursul istoriei sale[16]. Această definiție s-a bucurat în timp de aprecieri unanime, datorită faptului că ea nu sugerează necesitatea ataşării unui semn pozitiv sau negativ fenomenelor de schimbare. Menționăm însă că există şi puncte de vedere care propun abordarea schimbării din perspectiva valorizării acesteia în termenii *dezvoltării sociale* sau, dimpotrivă, ai *regresului*. Astfel, identificând schimbarea cu modificările petrecute în structura sau funcționarea organizării sociale a unei anumite colectivități, J. Szczepanski afirmă că „Dacă schimbările care se petrec în sistemul respectiv duc la diferențierea şi îmbogățirea elementelor lui componente şi (sau) a relațiilor care au loc între ele, atunci spunem că acest sistem se dezvoltă. Dacă schimbările care au loc într-un anumit sistem duc la dispariția şi la sărăcirea elementelor lui componente şi (sau) a relațiilor care se desfăşoară între ele, atunci spunem că sistemul regresează”[17].

Revenind la alternativa propusă de Rocher, reținem faptul că ea nu implică definirea şi valorizarea schimbărilor din anumite contexte prin raportare la un model considerat ca fiind optim, în speță modelul occidental de dezvoltare socio-economică, față de care unele fenomene de schimbare petrecute în alte zone pot fi etichetate nu doar ca regresive, ci chiar ca retrograde.

B. Valade subliniază faptul că *noțiunea de schimbare apare destul de problematică* atunci când este corelată cu industrializarea, cu dezvoltarea economică sau cu modernizarea, care „a devenit sinonimul occidentalizării şi a dus la confecționarea unui model economic propus spre imitare şi altor națiuni, într-un mod mai mult sau mai puțin autoritar”[18]. Observația sa nu este lipsită de temei, atâta timp cât au existat şi există şi în prezent tot mai multe voci – autori, oficiali, instituții etc. – care susțin că adoptarea de către țările slab dezvoltate a modelului occidental de dezvoltare şi modernizare este sinonimă cu bunăstarea şi progresul, în timp ce situarea în afara acestuia atrage automat după sine sărăcia şi subdezvoltarea. În asemenea termeni se pronunță D. Chirot, care afirmă că: „În lumea modernă de azi este posibil să te adaptezi la evenimente, să iei de la

[15] *Ibidem.*
[16] *Ibidem,* p. 22.
[17] Vezi J. Szczepanski, *Noțiuni elementare de sociologie*, Bucureşti, Edit. Științifică, 1972, p. 409.
[18] B. Valade, *op. cit*., p. 360–361.

civilizaţia europeană acel ceva care a făcut-o dinamică şi să prosperi asemenea ei. Sau, la fel de bine e posibil să nu te adaptezi şi să rămâi înglodat în sărăcie şi slăbiciune. Să refuzi schimbările elaborate de europeni, adică să refuzi modernitatea este un fapt la fel de inutil ca şi dorinţa ca societatea agrară să n-o fi înlocuit, cândva, pe cea în care oamenii trăiau din cules şi vânătoare"[19].

Asemenea perspectivă, înscrisă pe coordonatele tendinţei actuale de globalizare, pentru care modelele occidentale reprezintă tipare imuabile, ce nu pot fi puse în discuţie, nu este acceptată în mod unanim. Ea a generat reacţii atât ale unor sociologi occidentali, cât şi a unor cercetători din ţările în care se încearcă implementarea respectivelor modele, care pledează pentru elaborarea unor căi proprii de dezvoltare. Respectivelor modele şi teoriilor ataşate lor li se impută faptul că, în general, nu iau în considerare diferitele contexte socio-culturale ale schimbării, în raport cu care ele sunt, de cele mai multe ori, inoperabile. Astfel, în cazul ruralului, noţiunile şi conceptele cu care operează teoria şi practica occidentală – *noi sate, noi ţărani, noi rurali, noi exploataţii, sate postmoderne, ţărani producători de bunuri alimentare, agricultori fără pământ* – sunt lipsite de conţinut în Europa de est, unde vechea ţărănime nu şi-a spus încă ultimul cuvânt şi unde există încă nostalgia după satul tradiţional[20]. Aceste modele, subliniază şi sociologul român A. Bulai, nu sunt şi nici nu pot fi viabile în alte contexte, datorită diferenţelor socio-economice şi culturale între ţările în care au fost elaborate şi cele în care urmează a fi aplicate, precum şi datorită faptului că, în cazul unora dintre fostele ţări socialiste, propriile perioade capitaliste, anterioare instaurării comunismului, n-au constituit totdeauna experienţe pozitive[21].

De fapt, schimbările petrecute începând cu ultimul deceniu în aceste din urmă ţări, ca urmare a disoluţiei sistemului politico-economic socialist, reprezintă un nou şi important factor de impulsionare a studiilor în domeniu: „Motorul schimbării contemporane îl reprezintă Centrul şi Estul Europei. Ne place sau nu, forţele schimbării la nivel european, ca şi pentru societatea americană, de aici pleacă"[22]. Ţările din acest perimetru, între care şi România, sunt antrenate într-un proces de tranziţie politică (de la dictatură la democraţie) şi economică (de la economia centralizată şi planificată la economia de piaţă), tranziţie dublată de transformarea întregii lumii ca efect al globalizării. Tranziţia este definită ca fiind o perioadă de multiple şi complexe schimbări în toate domeniile vieţii sociale, începând cu cel politic, economic, legislativ, până la cel social, cultural şi psiho-moral. „Schimbarea

[19] D. Chirot, *Societăţi în tranziţie? Societăţi în schimbare,* Bucureşti, Edit. Athena, 1996, p. 111–112.

[20] Marianne Mesnil, *Quelques lectures autour de l'ideé de nature (Pour une approche antropologique),* în: *L'espace rural: approche pluridisciplinaire*, Cluj-Napoca, Edit. Risoprint, 1997, p. 127.

[21] A. Bulai, *Schimbarea socială între economie şi sociologie: „mitul economicului",* „Revista de cercetări sociale", nr. 2, 1994, p. 138.

[22] *Ibidem,* p. 137.

este legea de fier a tranziției, dar nu orice fel de schimbare, ci una în ritmuri extrem de rapide şi la scara întregii societăți, cuprinzând toate compartimentele vieții sociale"[23].

Din perspectiva abordării micro-sociologice a schimbării sociale, este acceptată, îndeobşte, ideea că cele două „subsisteme" majore ale societății, mediul urban şi mediul rural, cel puțin în cazul celei româneşti, se raportează şi reacționează în mod diferențiat la schimbare. „Mediului rezidențial urban îi sunt asociate resurse de modernitate în mai mare măsură decât celui rural. Democrația fiind o formă de organizare socială bazată pe principii ale raționalității sociale, iar economia de piață fiind o formă economică a raționalității, este de aşteptat ca reformismul să fie favorizat în mai mare măsură de locuirea în urban decât de cea în rural"[24].

Deşi mai refractar şi mai puțin receptiv la schimbare decât urbanul, satul românesc, antrenat încă relativ timid pe calea dezvoltării şi modernizării conforme modelului apusean de rural, nu se poate sustrage trendului general al schimbării. Satul şi în general comunitățile umane mai restrânse nu se situează deci în afara schimbării sociale, numai că lor le este caracteristică, după expresia lui H. Mendras şi M. Forsé, o *schimbare fără pierderea identității*. Un asemenea tip de schimbare urmează logica internă de dezvoltare a comunității, logică în care, din cele trei elemente angrenate în respectivul proces (1. *factorii schimbării* – un factor este un element al unei situații date, care, prin simpla sa existență sau prin acțiunea pe care o exercită, antrenează sau produce o schimbare; 2. *condițiile schimbării* – elemente ale situației care favorizează sau defavorizează, activează sau temperează, încurajează sau întârzie influența unui factor sau a mai multor factori ai schimbării; 3. *agenții schimbării* – persoane, grupuri, asociații, care introduc schimbarea, o favorizează sau i se opun[25]), ceea ce contează în ultimă instanță sunt agenții săi sociali, schimbarea apărând ca o rezultantă a unui ansamblu de acțiuni individuale.

Acest mod de a concepe şi de a explica schimbarea, care accentuează asupra multiplelor interacțiuni dintre indivizi şi, implicit, asupra tensiunilor şi conflictelor care se produc la nivelul de bază al societății, se înscrie pe linia individualismului metodologic fundamentat de către R. Boudon, conform căruia, „pentru explicația unui fenomen social, trebuie găsite cauzele individuale, adică înțelese motivele pe care le au actorii sociali de a face ceea ce fac sau de a crede ceea ce cred"[26]. Conform acestui principiu, schimbarea socială, chiar la nivel macrosociologic, nu este inteligibilă decât dacă analiza coboară până la agenții sau actorii sociali cei mai elementari care compun sistemele afectate de ea[27].

---

[23] Maria Cobianu-Băcanu, *Cultură şi valori în perioada de tranziție,* Bucureşti, Edit. Economică, 1994, p. 14.

[24] D. Sandu, *Sociologia tranziției. Valori şi tipuri sociale în România,* Bucureşti, Edit. Staff, 1996, p. 37.

[25] G. Rocher, *op. cit*., p. 25.

[26] R. Boudon, *Acțiunea,* în: *Tratat de sociologie*, ..., p. 30.

[27] H. Mendras, M. Forsé, *op. cit*., p. 140.

Aceasta este şi perspectiva adoptată în studiul schimbării sociale de către grupul de cercetători francezi din cadrul C.N.R.S. În opinia acestora, schimbarea socială poate fi identificată, observată şi cuantificată prin intermediul comportamentelor individuale dintr-o anumită comunitate. De aceea, studiul schimbării trebuie să debuteze cu ascultarea actorilor observaţiei, care sunt, în acelaşi timp, şi actorii schimbării: ceea ce contează, în ultimă instanţă, este modul cum persoanele percep (sau nu), trăiesc pozitiv sau negativ schimbarea socială, cum o interpretează, cum o relatează, chiar dacă uneori între discurs şi acţiunea obiectivă este o distanţă[28].

Din punct de vedere al atitudinii faţă de schimbare, indivizii unei comunităţi se împart în şase categorii: *pionierii* (cei care îşi asumă riscul, se aventurează singuri, fără susţinere), *inovatorii* (cei care adoptă un comportament nou şi îşi găsesc adepţi), *majoritatea precoce* (cei care reflectează mai rapid asupra noii situaţii), *majoritatea tardivă* (cei care se decid prin imitare), *retardaţii* (tradiţionalişti, reticenţi faţă de schimbare) şi *refractarii* (cei care resping inovaţia)[29]. Trăsăturile caracteristice ale pionierilor şi inovatorilor în raport cu majoritatea populaţiei comunităţii sunt: nivel de instruire mai ridicat; nivel social mai ridicat sau o mobilitate ascendentă; propensiune pentru informare prin mass-media; empatie şi nivel de aspiraţii mai ridicat; deschidere spre nou, spre instrucţie şi educaţie în general. Acţiunea lor, în speţă cea a pionierilor, este anticipată de cea a agenţilor schimbării – vulgarizatori agricoli, agenţi sociali, consilieri, comercianţi, vizitatori etc. – care introduc noutatea într-un anumit mediu.

Rolul indivizilor în schimbare este evidenţiat şi în studiile româneşti asupra respectivului fenomen. Astfel, abordând tranziţia societăţii noastre de la socialism la economia de piaţă şi democraţie, D. Sandu subliniază faptul că „reforma post comunistă nu se face numai cu legi, partide politice şi instituţii. Ea se împlineşte şi, sau mai ales, prin planuri, proiecte de viaţă individuale sau familiale sau de grup”[30]. Evidenţierea acestor planuri şi proiecte individuale, manierele de concepere şi de percepţie a schimbării sociale pot fi decelate din relatările membrilor unei anumite comunităţi.

Procesul dublei tranziţii în care este antrenată acum societatea românească impune însă o accelerare a schimbării sociale sau, mai mult, chiar o planificare a acesteia. „Satul sau ruralul (în termeni occidentali, unde satele au dispărut cam demult) nu se mai poate dezvolta de la sine, haotic, în virtutea forţelor oarbe ale întâmplării. El va trebui să se dezvolte prin strategii bine elaborate, în concordanţă cu urbanul, pentru a-şi valorifica eficient întreg potenţialul natural, economic, uman de care dispune”[31]. Schimbarea socială, chiar şi într-un rural situat încă în

[28] C. Lacour, *Villeneuve-sur-Lot,* „Cahiers de l’observation du changement social”, vol. XII, C.N.R.S., Paris, 1982, p. 139.

[29] H. Mendras, M. Forsé, *op. cit*., p. 74 şi urm.

[30] D. Sandu, *Spaţiul social al tranziţiei,* Iaşi, Edit. Polirom, 1999, p. 33.

[31] Maria Cobianu-Băcanu, *Mihail M. Cernea, Un inovator în sociologie şi dezvoltare internaţională,* Bucureşti, Edit. Economică, 2001, p. 78.

faza modernizării, nu mai poate fi una *spontană* şi nu se mai poate realiza, în actuala conjunctură, ca un proiect individual, ci ea trebuie să fie *dirijată* prin intermediul unor programe coerente de dezvoltare şi schimbare. „Tranziţia de la agricultura de tip socialist la agricultura privat familială nu se poate face, în condiţii optime şi repede, fără intervenţia statului”[32].

Spre deosebire de studiile întreprinse asupra schimbării în cadrul C.N.R.S., unde elementele respectivului fenomen sunt determinate doar aproximativ, în cazul comunităţii noastre săteşti direcţiile transformărilor care acompaniază perioada de tranziţie sunt bine conturate. Aceste transformări vizează: reconstituirea sau constituirea dreptului de proprietate, restructurarea sistemului de proprietate din agricultură, înfiinţarea economiei de piaţă în agricultură, privatizarea unor domenii de activitate, destrămarea unor structuri organizaţionale şi instituţionale şi constituirea altora, apariţia şi manifestarea unor noi comportamente şi mentalităţi[33], realizarea lor efectivă fiind determinată de condiţiile concrete existente în plan local. „Recunoaşterea diversităţii cazurilor de schimbare şi a complexităţii proceselor sociale cere ca, în vederea înţelegerii principalelor tipuri de schimbare, orice studiu să pornească de la analiza fenomenelor singulare care se desfăşoară în sisteme restrânse de acţiune”[34]. Prin urmare, schimbarea socială din mediul nostru rural nu poate fi abordată la modul general, studiul ei impunând o cercetare diferenţiată la nivelul unor tipuri de comunităţi săteşti. Unul dintre aceste tipuri este cel al satelor din zona montană, în care elemente ale pre-modernităţii şi modernităţii „conviețuiesc” – nu întotdeauna în cea mai bună formulă posibilă.

Comuna *Măguri-Răcătău* este situată în sud-vestul judeţului Cluj, în partea de vest a Munţilor Gilăului, la o altitudine medie de 1300–1400 m (vârful Balomireasa, 1645 m, vârful Smidele, 1638 m). Ea se învecinează cu comunele Valea Ierii la sud-est, Săvădisla la est, Gilău şi Mărişel la nord, Beliş la vest, Bistra şi Lupşa la sud. Alături de reşedinţa de comună – satul *Măguri-Răcătău* (de care aparţin crângurile: Ghermăneşti, Iujdei, Vidrenii de Sus, Baltă, respectiv grupurile de gospodării: Buşeşti, Oţeleşti, Bulitani, Bruzeşti), din compoziţia acesteia mai fac parte satele *Măguri* (de care aparţin crângurile: Suseni, Bogdăneşti, Niculăeşti, Negreşti, Robeşti, Joseni) şi *Muntele Rece* (de care aparţin crângurile: Mâţeşti, Păltinei, Râşca Şcoală, Râşca Moară, Bordeşti, Dodeşti, respectiv grupurile de gospodării: Tonteşti, Preleşti, Pojărel, Doleşti, Crâşmariu, Mendreşti)[35].

Între comunele judeţului Cluj, comuna Măguri-Răcătău ocupă unul din primele locuri din punct de vedere al întinderii teritoriale, suprafaţa sa fiind de 26895 ha.

---

[32] Gh. Socol, *Pentru o strategie naţională de modernizare a agriculturii şi satului*, „Sociologie Românească”, serie nouă, 1999, nr. 1, p. 63.

[33] Carmen Furtună, *Comunitatea rurală în tranziţie. Diagnoza satului românesc actual*, Bucureşti, Academia Română – Institutul de Sociologie, 1993.

[34] B. Valade, *op. cit*., p. 389.

[35] S.C. Institut Proiect S.A., *Plan urbanistic general comuna Măguri-Răcătău, judeţul Cluj (Stadiul actual al dezvoltării urbanistice; Propuneri de organizare urbanistică) – beneficiar Consiliul local al comunei Măguri-Răcătău, nr. contract 112/1996*, 1999.

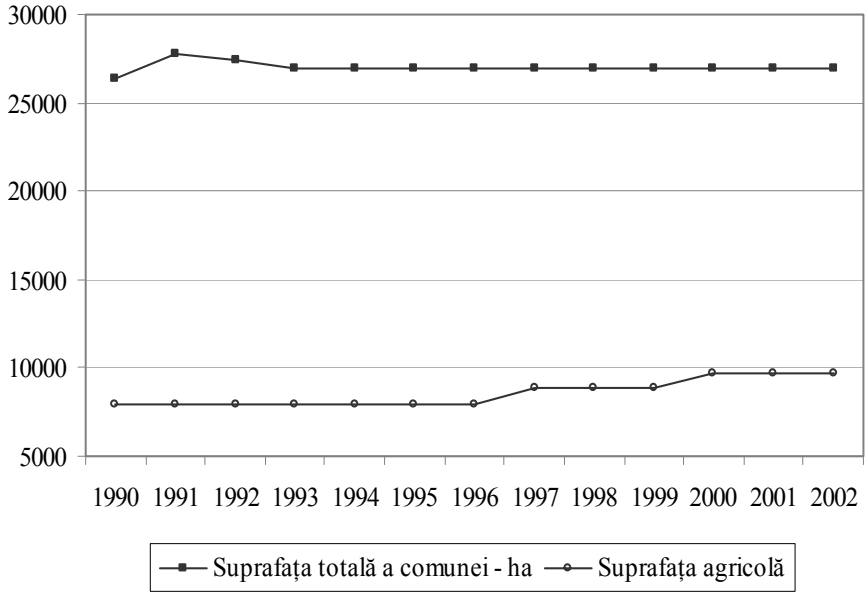

Fig. 1. Comuna Măguri-Răcătău – întinderea teritorială.

Acest vast teritoriu este însă puţin propice unei dezvoltării agricole durabile, doar aproximativ 35% din el putând fi utilizat ca atare (*fig*. 1), respectiv doar 1% din totalul agricol, cu puţin peste 100 ha fiind teren arabil[36].

Tabelul 1

Comuna Măguri-Răcătău – agricultura

Suprafeţe utilizate (ha, ari)				*Animale (nr. capete)*		
RGA (2002)		*FC (2002)*		*RGA (2002)*		*FC ´02*
teren arabil	49,09		103	bovine	1321	1300
		cartofi	50	ovine	316	225
		legume	2	caprine	10	?!
grădini familiale	4		?!	porcine	858	1000
păşuni şi fâneţe	7172,88		9648	păsări	2351	4000
agricol utilizat	7225,97		9751	cabaline	625	?!
zile lucrate	*174491*			familii albine	23	?!
tractoare propr.	*46*					

[36] Datele statistice utilizate în acest studiu provin din *Fişele comunei Măguri-Răcătău* (FC) din perioada 1990–2002, existente la Direcţia Judeţeană de Statistică Cluj, respectiv din *Recensământul general agricol* (RGA) din 2002.

În contrapondere, exploatarea masei lemnoase (realizându-se nu de puţine ori în „devălmăşie”, cu şi fără acordul autorităţilor locale) cunoaşte aici o acerbă dezvoltare. În a doua decadă a anilor ’90 fabrica de cherestea din reşedinţa de comună „raporta” anual cca 25000 m^3 de masă lemnoasă tăiată. După ’89 numărul gaterelor particulare a crescut într-un ritm alert astfel că în momentul de faţă cele legale se ridică la aproape 10, în afară de acestea funcţionând încă multe altele, care nu au cel puţin deocamdată intenţia de a-şi „oficializa” activitatea.

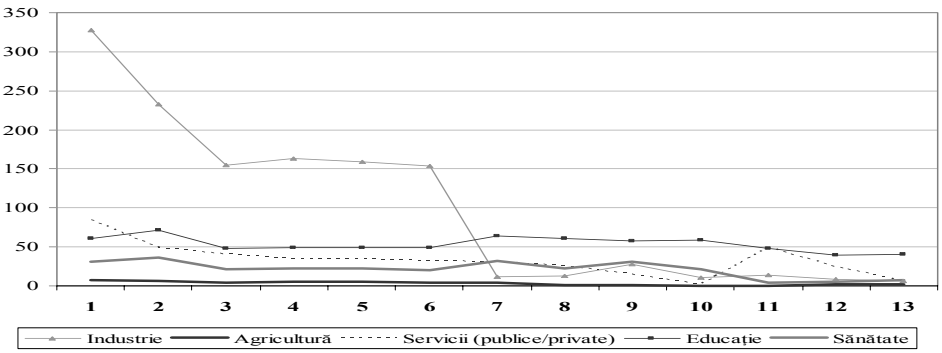

Figura 2. „Diluarea” forţei de muncă (în anul 1990 erau 512 salariaţi iar la finele anului 2002 doar 64 de persoane mai exercitau activităţi remunerate).

Prin închiderea unor societăţi comerciale de stat de tipul Minelor de feldspat din Muntele Rece sau Fabrica de cherestea din Măguri-Răcătău, care absorbeau un număr semnificativ de localnici, aceştia au fost nevoiţi să se reorienteze spre alte domenii de activitate. Datorită faptului că în zonă nu au apărut alte oportunităţi care să absoarbă forţa de muncă disponibilizată (o bună parte a acesteia fiind calificată), posibilele opţiuni pe piaţa muncii în comună fiind extrem de limitate, se constată o scădere accentuată a muncii salariale şi implicit „reconversia” forţei de muncă înspre *economia domestică.*

Paricularităţile acestui context socio-cultural nu fac nici pe departe notă discordantă cu realităţile româneşti din perioada de tranziţie, ci, dimpotrivă, ele se „mulează” pe coordonatele teoretice propuse deja de anumiţi autori de la noi. În acest sens, D. Abraham arată că „în lipsa programelor concrete de dezvoltare şi mai ales a resurselor care să le pună în operă”, populaţia ocupată suportă „măsurile politice şi economice sau lipsa acestora”, printr-un proces de adaptare care conduce la „schimbări generatoare de subdezvoltare decât la modernizare şi dezvoltare”[37].

Din păcate, şi agrozootehnia, resursă tradiţională a economiei locale, ce ar putea avea un potenţial de dezvoltare substanţial, dată fiind structura geografică a arealului (aproape 7200 de ha de păşuni şi fânaţe), se menţine la un *nivel de*

[37] D. Abraham, *Atlasul sociologic al schimbării sociale din România*, „Sociologie românească”, serie nouă, 2000, nr. 1, p. 39.

subzistenţă. În regiune, la nivelul anului 1997, de pildă, în cele 950 de gospodării ale comunei se creşteau animale doar în 655 dintre acestea (1,7 bovine, 0,85 ovine, 0,43 porcine, 1,75 păsări, 0,8 cabaline pe gospodărie). În cifre absolute, acest trend este şi mai evident dacă se are în vedere analiza longitudinală a situaţiei creşterii animalelor în ultimii ani.

Dincolo de „aparenta" diminuare a interesului localnicilor pentru creşterea animalelor, cauzele acestei stări de fapt sunt mai profunde. Lipsa pe de o parte a unor pieţe de desfacere a produselor agrozootehnice, iar pe de altă parte subvalorizarea acestora de către agenţii economici implicaţi în „colectarea" produselor din zonă, precum şi întârzierea plăţilor din partea acestora, generează apariţia unor percepţii negative privind utilitatea angrenării localnicilor în astfel de activităţi. O punere în balanţă a costurilor şi beneficiilor rezultate de pe urmă prestării acestor activităţi productive, arată că doar raţiuni de ordin emoţional mai susţin creşterea animalelor în comună.

Tabelul 2

Creşterea animalelor în comună *(total nr. capete)*.

Anul	*1990*	*1991*	*1992*	*1993*	*1994*	*1995*	*1996*	*1997*	*1998*	*1999*	*2000*	*2001*	*2002*
Bovine	1800	1830	1801	1201	1215	1352	1540	1325	1285	1300	1200	1300	1300
Porcine	1746	1820	650	216	521	550	580	284	350	417	1000	1000	1000
Ovine	1627	1698	1627	1092	1066	1100	890	528	612	650	670	185	225
Păsări	1920	1769	1532	1532	1851	2850	3000	2000	2200	2200	3800	4000	4000

> „Să întâmpină unele dificultăţi, în sensul că [oamenii] nu-şi găsesc beneficiari ai produselor. Chiar anul trecut erau foarte, foarte supăraţi... erau peste 40 de tăuraşi sus la Măguri şi nu era cine să vie să-i preieie. Foarte greu găsesc cumpărători şi ăştia nu plătesc [la timp sau nu oferă preţuri corespunzătoare]... O problemă grea este valorificarea laptelui, că nu este cine să-l preieie. În trecut noi preluam aicea laptele sub formă de smântână. Acuma nu au unde să-şi livreze laptele [ca urmare a desfiinţării punctelor de colectare]. S-a încercat reorganizarea unor puncte de lucru, am luat legătura şi cu privaţii şi cu Napolact-ul [firmă specializată de la Cluj-Napoca], dar distanţa mare care este aici în comună, acolo sus în Măguri, unde sânt producătorii, sânt 20 de km până unde sânt ei în munte şi nu rentează [au zis aceştia]" *(int. nr. 2)*[38].

Condiţiile aspre de viaţă, imposibilitatea realizării unui venit care să permită un nivel de trai deasupra pragului de subzistenţă (în anul 2002 numărul salariaţilor din comună era de 64 persoane: 2 persoane în agricultură, 6 în industrie, 6 în domeniul energetic – energie electrică, termică, gaze, 3 în comerţ, 1 în transporturi, 2 în administraţie publică şi domenii asimilate, 37 în învăţământ, 7 în sănătate) au condus la o scădere continuă a populaţie, concretizată în migraţia acesteia spre

[38] Vezi *Lista respondenţilor* de la sfârşitul acestei lucrări.

peri-urban (comune precum Gilău, Floreşti din judeţul Cluj), spre zona de câmpie a Banatului, dar şi spre urban, iar mai nou înspre alte ţări (Spania, Italia). De la momentul de maxim demografic (1966), când în comună se înregistrau 4074 de locuitori, până în prezent populaţia comunei s-a înjumătăţit, anual putându-se observa o diminuare a acesteia cu cca. 60–70 de persoane[39].

> „Salariaţii din comună, comparativ cu ’89, sunt la jumătate. S-a redus numărul salariaţilor, mai ales al cetăţenilor care lucrau la întreprinderile forestiere de exploatare şi prelucrare a lemnului, care erau preponderente în zonă. S-a restrâns numărul lor pentru că s-au privatizat, iar prin privatizare s-a redus numărul locurilor de muncă” *(int. nr. 1)*.

Trendul acesta tinde a se estompa în ultimii doi, trei ani, când numărul celor care pleacă din comună – *emigraţie internă* – se „compensează” cu al celor care se stabilesc aici – *imigraţie internă* (persoane care revin din mediul urban la „casele părinteşti” şi „noii locuitori” – posesori ai unor „case de vacanţă” în comună).

> „Se pare că acuma [populaţia] staţionează, n-au mai plecat. Acuma a scăzut numărul populaţiei, da a fost o perioadă înainte de '89, când au plecat mai mulţi. Populaţia este în scădere. Înainte îşi cumpărau locuri în zonele de câmpie [nu la oraş, în Cluj], în zona Bihorului, Timişoara, aicea au plecat foarte mulţi... Acuma nu mai pleacă. Oamenii de aicea sânt cei ai locului [nativi în regiune], tare mult ţân la locu aiesta. Aveam o dată mai demult o problemă cu cei de la Muntele Rece, că trebuia să desfiinţăm nişte gospodării, să se mute... şi nu au vrut, cu toate că ştiau că vine halda [de steril peste ei]. Nu i-am putut... [convinge să se mute]” *(int. nr. 2)*.

Pe de altă parte, în ultimii ani se constată un imobilism *accentuat al tineretului din mediul rural, acesta reflectându-se în reducerea substanţială a numărului emigranţilor interni. Condiţiile ce stau la baza acestui „imobilism” ţin de specificităţile unei economii de piaţă aflate în tranziţie[40], în care accesul la educaţie (la învăţământul liceal şi universitar) devine tot mai prohibitiv pentru categoriile sociale mai puţin înstărite, iar oportunităţile de plasare pe piaţa muncii în urma absolvirii unei forme de învăţământ – chiar şi superior – tot mai restrictive.*

[39] În perioada analizată, se constată o scădere progresivă a născuţilor vii, de la 59 în 1990, la 58 în 1991, 48 în 1992, 44 în 1993, scădere care se accentuează în anii următori, ajungându-se la 27 în 2001, respectiv 24 în 2002. Începând cu anul 2001, numărul naşterilor este surclasat de cel al deceselor, acesta din urmă situându-se la o medie de 35 de persoane anual. Conform datelor recensământului populaţiei şi locuinţei din 2002, în comuna Măguri-Răcătău locuiau 2411 persoane (2407 români şi 4 maghiari), repartizate în 792 de gospodării. Sub aspect religios, aşa cum ne-a relatat unul dintre subiecţi, se constată o creştere a numărului membrilor cultelor neo-protestante. („Acuma după revoluţie tare mult s-o înmulţât penticostalii aicea. Poate şi din cauza că o tăt mai adus aşe ajutoare şi oamenii o trecut la ei din cauza lipsurilor. Tare mult să ajută ei între ei. Care s-o pocăit acuma mai respectă şi nu regulile lor. Pă o vale de asta s-o mai făcut aicea o sectă care nu grăiesc nici către ortodocşi, nici către penticostali. Cu fel de om nu grăiesc.” – *int. nr. 5*).

[40] D. Abraham, Marilena Gânju, *Percepţia schimbării sociale în perioada tranziţiei reflectată în sondajele de opinie*, „Sociologie românească”, serie nouă, 2000, nr. 1, p. 85.

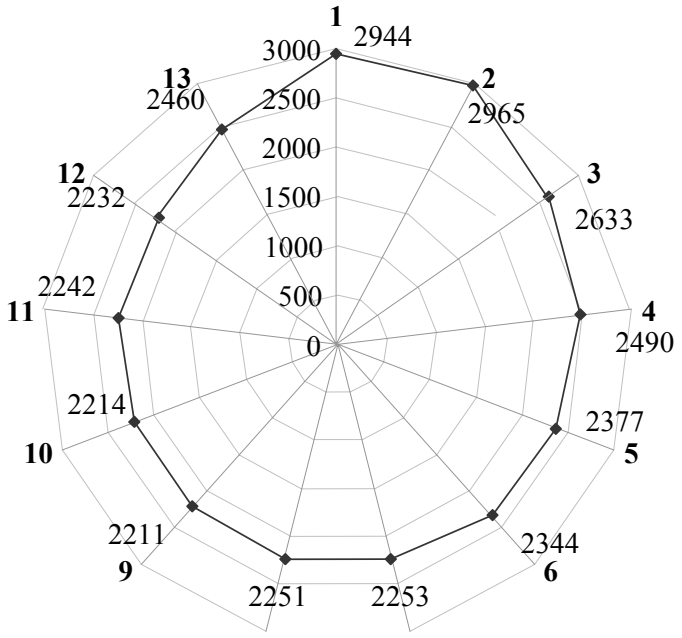

Figura 3. Involuția populației stabile în comună
(legendă: 1 – anul 1990, 13 – anul 2002).

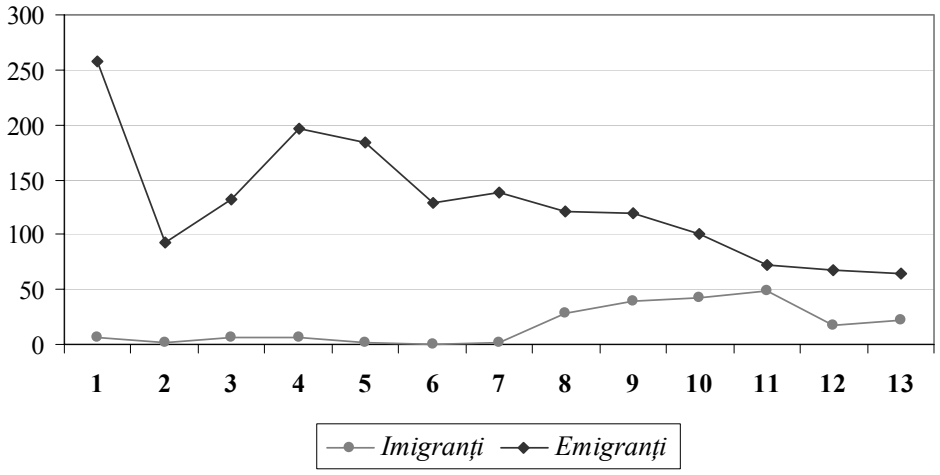

Figura 4. Tendințe de „stabilizare” în populația comunei Măguri-Răcătău
(analiza perioadei 1990 – 2002).

„Înainte de '89 vreau să vă spun că o fost o tendință de fugă a cetățenilor din această zonă, din această parte de țară. După '89 s-a făcut o stabilizare a populației. Tineretul o început să rămână în zonă. După ce termină 8 clase, puțini sunt care se duc să-şi facă studii post-generale. Asta nu-i o laudă a

noastră. Explicația ar fi faptul că după terminarea unei şcoli nu are omu unde să-şi găsească un loc de muncă. Şi atuncea sigur că mentalitatea omului zice: «Domnule, apoi de ce trebuie să mă duc... să-l țân eu pă ăsta la şcoală, dacă tot aicea acasă vine după ce [termină şcoala]». Explicația, în prima fază, este una simplă... că nu-şi găseşte un loc de muncă [după studii] cu efect asupra cetățeanului" *(int. nr. 1)*.

Sunt tot mai puține acele voci care nu aduc în prim plan ideea „inutilității" şcolii şi care, încă mai valorizează pozitiv procesul educațional, deşi există şi la acestea conştiința că avantajele obținute în urma şcolarizării copiilor tind să fie minime comparativ cu eforturile depuse pentru a-i trimite la şcoală.

Tabelul 3

Locuințele existente în comună în perioada 1990–2002.

În anul:	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Locuințe din fondurile private	904	838	841	855	862	885	901	914	926	934	944	1003	1015
Suprafața locuibilă – mp	-	-	-	-	28000	28542	29331	30056	30615	31334	31750	35746	36430

„Eu am crescut copil de oi şi am gândit că să nu-i las la oi ori la capre. O făcut zece clase şi după aia pă unii i-am trimis pă Oradea, pă unii i-am trimis în Bistrița-Năsăud... Am nepoți... am aci mai jos o casă şi-i de-a mieu şi are doi copii. Am zâs să-i deie la grădiniță până nu anuje la şcoală. Unu o ajuns la şcoală, îi pă clasa a doua, şi unu merge la grădiniță şi am zis să-i trimată şi la grădiniță, că să educheză, să lămureşte... şcolarizat de micuț iese deştept... S-or face ele şi locuri de muncă, dacă îs şcolarizați apoi ori înt-un loc, ori în altu tăt îşi capătă servici, numa să aibă şcoală făcută. Îi bună să fie şcolarizarea făcută" *(int. nr. 6)*.

Rămasul acasă şi/sau *revenirea acasă* conduc la creşterea numărului membrilor dintr-o gospodărie, la sporirea „presiunilor" care apasă familia tulpină – tradițională, „pretențiile" tinerilor fiind greu de conciliat în cadrul acesteia. În contrapondere, aceste consecințe „negative" – rezultate din lipsa oportunităților privind mobilitatea socială pe de o parte şi cea teritorială pe de alta – are şi efecte pozitive, atât în plan individual, cât şi comunitar. În condițiile unei precarități a resurselor locale, încercarea familiilor de origine de a găsi variante optime prin care noile nuclee familiale să aibă „propriul lor acoperiş" *forțează* comunitatea la inovație, iar tinerii devin „motorul" transformărilor locale, reflectate printre altele prin dorința lor de a ieşi din relația tradițională de dependență familială.

În evoluția fondului locativ se constată o schimbare de optică cu privire la calitatea locuirii. Tinerii nu mai privesc locuința *doar* ca simplu adăpost – *reprezentare socială caracteristică generației părinților, apare tot mai pregnantă ideea că* locuința *nu numai că reflectă condițiile de status ale familiei, ci este şi* creatoare de status*. Prin urmare, se accentuează necesitatea realizării unor construcții ce se înscriu în parametrii unui mod de viață modern, care pot deservi şi alte funcții decât cele familiale (cum ar fi agroturismul).*

„Dacă facem o comparație cu perioada de dinainte de '89, comuna şi în special în satul Măguri, pentru că satul Măguri este cu prosperitatea cea mai preponderentă din comună, în sensul că oamenii şi-au făcut multe case, şi-au cumpărat maşini, tractoare cu care pot să-şi câştige mai bine şi mai uşor existența, au început să-şi modernizeze locuințele, să-şi pregătească locuințele pentru un turism montan..." *(int. nr. 1)*.

Deşi există semne evidente de schimbare socială, sub incidența acestora intră deocamdată un grup relativ restrâns de persoane din comunitate (în comună există 45 de asociații familiale profilate pe exploatarea lemnului, 10 gatere, o pensiune turistică, cca 15 unități comerciale de desfacere a produselor alimentare). Pe aceştia îi caracterizează o transformare mentalitară care devansează realitățile cotidiene locale, ataşate încă unui mod de gândire de tipul „om mai vedea noi ce o fi". Ieşirea în afara *ciclurilor tradiționale ale muncii* (nerespectarea zilelor de odihnă, sărbătorilor religioase ş.a.), minima receptivitate față de *gura satului* („nu poți să pleci urechea la tăte câte zâc oamenii, te duci şi-ți vezi de lucru şi atunci faci treabă"), reprezintă pentru aceştia precondițiile necesare desfăşurării unor activități economice generatoare de venit. În opinia lor, schimbările ar fi mai mari „dacă oamenii şi-ar schimba un pic mentalitatea" – *int. nr. 7*.

„Unii harnici şi cu putere de muncă s-au îmbogățit ca peste tot şi alții mai puțini harnici sau care n-au avut o bază de la care să plece au rămas şi au sărăcit în continuare. Deci schimbarea cred că este în polarizarea locuitorilor... Deci îmbogățirea asta eu cred că vine din exploatarea lemnului. Omul cumpără un parchet, exploatează şi vinde. Bineînțeles, într-adevăr, în primul rând cei harnici, cu putere de muncă" *(int. nr. 4)*.

Majoritatea oamenilor nu resimt încă „beneficiile" revoluției din decembrie 1989, transformările sociale implicate de aceasta, care pentru ei reprezintă doar „căderea în lumea reală, cu nevoi, responsabilități, alegeri, diferențe, consecințe pe care trebuie să le suporți, chiar dacă nu ți le-ai imaginat"[41].

„Nu s-o schimbat nimnic cu democrația asta. Noi am fost înainte, noi sântem şi astăzi. Vremurile aiestea-s mai strâcate. Nu le ajunge timpu, nu le ajunje banu, nu le ajunge nimnic. Viața asta din ce în ce îi mai gre. Viața asta-i tăt mai stresată, traiu aiesta-i din ce în ce mai greu... Datorită faptului că viața asta-i stresată aşe şi oameni-s tăt mai stresați, nu mai au timp, nu mai au... şi

[41] V. Pasti, Mihaela Miroiu, C. Codiță, *România – starea de fapt,* vol. I, Societatea, Editura Nemira, Bucureşti, 1997, p. 206.

viața asta se schimbă oarecumva. Înainte de Revoluție era altceva, că aveai servici, merei la lucru, vinei de la lucru şi-ți mânai un pic de gospodărie şi erai trăit. Da acuma mă îi altceva. În loc să şie mai mai bine, îi mai rău. Nu ştiu care-i situația. Viața asta, democrația asta-i mai rău ca mai nainte după mine. Merem de-aci până la mină în Muntele Rece, sara vinem, avem servici, ştiam că mărg la lucru, viu de acolo, îmi fac treburile şi uită că acuma n-ai servici, n-ai nimnica, un ban îi greu de făcut. Pădurea asta nu mai poți să faci nimnic, aieştea-s tăt pă capu nostu [pădurarii], n-ai un pic de venit, n-ai nici un pic de susțânere. Efectiv n-ai nici o sursă de trai, nimnic mă! Nu mai pot să şie oameni aşe de dispuşi ca şi mai înainte. Atuncea era clar. Am avut o grămadă de coptii, da am avut alocație. Salariu nu era mare, da avem servici. Meream la servici, vineam de acolo şi eram om liniştit. Țineam şi on pic de gospodărie, şi şi serviciu... lucrurile mereau" *(int. nr. 15)*.

Se constată, astfel, o puternică valorizare a trecutului, *care rămâne* spațiul pierdut *al siguranței vieții de zi cu zi, centrat pe: 1. coordonarea şi/sau* controlarea *vieții sociale a indivizilor, valorizată pozitiv prin raportare la dinamica socială din prezent („atunci era program mai strict da iera mai bun"* – int. nr. 16*); 2.* securitatea *muncii şi a veniturilor („înainte mai merea la fel şi fel de ăsta şi mai lucra, lucra mai mulți oameni. Acuma s-o lăsat. S-o mai terminat şi cu unde lucra [falimentare şi/sau privatizare], de exemplu şi la TCH erau foarte mulți şoferi, era băgată maşină de aici înainte de revoluție şi duceau o grămadă de muncitori, şi calificați şi necalificați. Acuma dacă şi ala s-o destrămat tătă lumea o rămas acasă"* – int. nr. 5*); 3. rolul primordial al* relațiilor inter-umane *(„Oamenii erau ospitalieri, puteai să mei la un 'străin' chiar dacă nu-l cunoşti, dacă ai nevoie de ceva, să te ajute, să-ți deie mâncare ori să te culce"* – int. nr. 8*); 4.* într-ajutorarea *pe baze de reciprocitate („Dacă mai apelezi la oameni mai vin să te ajute câteodată. Mai sunt care vin şi fără să le ceri, mai ales aieştea mai bătrâni. Aceia bătrâni ştiu şi cum o fost mai demult da aieştea tineri respectă mai pâțân."* – int. nr. 9*)*.

În ciuda faptului că perioada de dinainte de revoluție conținea şi elemente negative *(„Atuncea era altceva, trebuia să dai atâta, să cotizezi cu oauă, porci, ne puneam câte şepte, opt la un porc... acuma nu mai trebe. Şi oauăle le cumpăram şi le dam că nu aveam găini."* – int. nr. 5*; „Ştiți că înainte de '89 erau luați cu japca [cu "forța"] să participe la Cântarea României, chestii de acestea care sigur că... omul când era forțat să facă un lucru, nu-l făcea de plăcere."* – int. nr. 1*), „refugiul" localnicilor într-un* trecut idealizat *ține mai degrabă de incapacitatea acestora de adaptare la un prezent („democrația") generator, fără îndoială, de instabilitate, nesiguranță şi insecuritate şi, de asemenea, de slabele posibilități de anticipare a evoluțiilor macro-sociale.*

„Lumea asta s-o schimbat, şi io văd aşe o schimbare totală, şi batăr dacă s-ar schimba în bine n-ar hi problemă, dar s-o schimbat înspre rău. Din ce astăzi mâine îi mai rău, din ce mâine, poimâine îi mai rău die trăit, mai greu die trăit, o viață mai nesigură. Până când va mere aşe? Cât va mere aşe? Nu-mi poci închipui, nu poci face nici o explicație cât a mai mere aşe în felu aiesta" *(int. nr. 15)*.

Alături de cele menționate sunt evocate şi alte valențe „negative" ale prezentului, precum: 1. *diluarea relațiilor sociale* („nu mai mere unu la altu la lucru aşe cum să merea" – *int. nr. 8;* „Poate un pic, s-o mai depărtat aşe unii de alții. Mai an să mai ajuta aşe ni unu la altu, d-apoi amu... – *int. nr. 10;* „Oamenii s-o

mai răcit unii de alții, să ştiți treaba asta. Îs mai răci. Nu-i aşe o unitate cum era nainte pă timpuri." – *int. nr. 11*); 2. *primatul banului*, *inflația* – „stresul" generat de sporirea dificultăților privind achiziționarea celor necesare vieții de zi cu zi („Da, da nu erau oamenii aşe stresați cum îs acuma. Din cauza lipsurilor, greutățâlor, nu ajunje banii la om. Scumpetea asta îi foarte mare... să zâcem că ar fi mai bine dacă banu aiesta ar avea o valoare... munceşte omu şi tăt n-are. Băgați dvs. de samă că greutățile îs mari, tăte din cauza banilor. Munceşte omu şi... Înainte pă timpuri cu o sută de mii ducea casa cu mâncare şi hrană o săptămână. Şi acuma cu o sută de mii nici la veceu [WC] nu poți merje, asta e." – *int. nr. 11*; „Atuncea mai demult era o stabilitate. Nu mai ştii cu cât îl dai, când poți să-l dai [un lucru]... nu mai ştii ce să lucri, dacă poți să lucri să trăieşti de acoloea. – *int. nr. 16*); 3. *orientarea spre consumatorism* („Fiecare a încercat să prospere printr-o anumită metodă... Banii [obținuți] i-au investit în construcții de case, mâncare şi băutură." – *int. nr. 3*) ş.a.m.d.

Aşa cum reiese şi din datele prezentei cercetări, post-comunismul şi implicațiile sale (presupusa instaurare a modernității în comunitățile rurale) au generat, la nivel local, apariția unor riscuri socio-economice cărora formele tradiționale de conviețuire nu reuşesc, deocamdată, să le ofere modalități optime de soluționare. Chiar şi în satele de munte, care nu s-au confruntat în mod direct cu „transformarea socialistă" a agriculturii, nu se pot decela încă formule viabile prin care aceste comunități să realizeze o trecere facilă de la o economie de subzistență la una în care locuitorii lor să nu mai fie nevoiți a-şi pune în mod constant întrebări vizavi de „ziua de mâine". Schimbarea socială indusă de revoluția din '89 rămâne în esență un proces de durată, ale cărui consecințe nu sunt resimțite în mod unitar la nivelul întregii țări, ruralul în general şi cu atât mai mult comunitățile montane rămân încă „suspendate" între două lumi (tradițională şi modernă).

Lista subiecților intervievați în comuna Măguri-Răcătău:

- Interviul nr. 1, cu dl C. I., vârstă 54 de ani, maistru instructor, de ocupație primar, religie ortodoxă, etnie română, familia sa se compune din patru membri.
- Interviul nr. 2, cu dna S. I. în vârstă de 58 de ani, funcționar public, de ocupație viceprimar, religie ortodoxă, etnie română, familia sa se compune din 5 membri.
- Interviul nr. 3, cu dna I. M. (şi soțul I. V., 69 de ani, profesor, pensionar), vârstă 66 de ani, profesoară, de ocupație pensionară, religie ortodoxă, etnie română, familia sa se compune din doi membri.
- Interviul nr. 4, cu dna C. M., vârstă 45 de ani, profesoară, de ocupație director şcolar, religie ortodoxă, etnie română, familia sa se compune din trei membri.
- Interviul nr. 5, cu dna R. M., vârstă 36 de ani, studii 8 clase, casnică, religie ortodoxă, etnie română, familia sa se compune din patru membri, deține 0,5 ha fânațe şi 1 ha teren agricol (½ copropietar).

- Interviul nr. 6, cu dl P. G., vârstă 82 de ani, muncitor, studii 3 clase primare, pensionar, religie ortodoxă, etnie română, familia sa se compune din cinci membri, deține 1 ha pășune și 0,5 ha pădure.
- Interviul nr. 7, cu dna C. I., vârstă 40 de ani, studii postliceale ocupație, bibliotecară și patron pensiune turistică, religie ortodoxă, etnie română, familia sa se compune din trei membri.
- Interviul nr. 8, cu d-na T. I., vârstă 30 de ani, de ocupație casnică, religie ortodoxă, etnie română, familia sa se compune din patru membri, deține 2 ha de pășune și 10 ari de teren agricol.
- Interviul nr. 9, cu dl H. V., vârstă 72 de ani, de ocupație muncitor agricol, religie ortodoxă, etnie română, familia sa se compune din șase membri, deține 1,5 ha de pășune și câțiva ari de teren agricol.
- Interviul nr. 10, cu dl P. V., vârstă 53 de ani, de ocupație agricultor, religie ortodoxă, etnie română, familia sa se compune din trei membri, deține 1 ha de pășune și 20 ari de teren agricol.
- Interviul nr. 11, cu dna T. M., vârstă 50 de ani, de ocupație casnică, religie ortodoxă, etnie română, familia sa se compune din patru membri, deține 2 ha de pășune, 40 ari de teren agricol și 70 de ari de pădure.
- Interviul nr. 12, cu dl H. T., vârstă 77 de ani, de ocupație pensionar, religie penticostală, etnie română, familia sa se compune din doi membri, deține 2 ha de pășune, teren agricol pentru necesarul zilnic și 1 ha de pădure (fără posesie integrală).
- Interviul nr. 13, cu dna M. M., vârstă 27 de ani, de ocupație casnică, religie ortodoxă, etnie română, familia sa se compune din patru membri, deține 1 ha de pășune, teren agricol „pe lângă casă” și 15 ari de pădure.
- Interviul nr. 14, cu dna V. I., vârstă 47 de ani, de ocupație casnică, religie penticostală, etnie română, familia sa se compune din zece membri, deține 1 ha de pășune, teren agricol 5 ari și ½ ha de pădure.
- Interviul nr. 15, cu dl T. T., vârstă 61 de ani, de ocupație pensionar, religie penticostală, etnie română, familia sa se compune din zece membri, deține 4 ha de pășune, teren agricol câțiva ari și 40 ari de pădure.
- Interviul nr. 16, cu dna H. A., vârstă 53 de ani, de ocupație casnică, religie ortodoxă, etnie română, familia sa se compune din trei membri, deține 3 ha de pășune, 50 ari de teren agricol și ½ ha de pădure.